

MARELE RĂZBOI – MĂRTURII ȘI SCRISORI PESTE TIMP

Ștefania DINU

Abstract: The First World War, a turning point in the world history, was a moment analyzed over time from several perspectives: diplomatic, political, military. In Romania's case we talk about a War of Reunification which started in 1916, after two years of neutrality, and it involved all the strata of Romanian society.

The article analyses different types of written memories like war diaries and letters. They reflect many aspects of the war experience in political circles, front first lines and prisoners' camps, as witnessed by their authors: members of the Romanian royalty, politicians, commissioned and non-commissioned officers, simple soldiers.

The front letters to be discussed in this study case were kindly presented by the collectors Valentin and Raluca Partenie and Daniel Mladin to whom the author gratefully thanks.

Keywords: First World War, witnesses, letters, war prisoners, private collectors.

100 de ani de la Marele Război. Un război care a schimbat o lume și mai ales a schimbat destine. Un război pentru care Europa nu era pregătită, cu atât mai puțin România, dar care, la sfârșit a împlinit un vis – visul numit România Mare.

Primul Război Mondial a fost și rămâne un moment de cumpănă în istoria lumii, un moment despre care s-a scris și care a fost analizat de-a lungul timpului din mai multe perspective: diplomatică, politică, militară. În cazul României vorbim despre Războiul de Reîntregire, care a fost pornit în 1916, după doi ani de neutralitate și care a implicat întreaga societate românească.

De asemenea, memorialistica românească legată de războiul care a zguduit din temelii ordinea mondială la început de secol XX este foarte bogată, el fiind privit în mod diferit, în funcție de locul și rolul celor care au consemnat

în scris mărturii despre această conflagrație, în timpul căreia și-au pierdut viața peste 300.000 de soldați români.

Mărturiile sunt în principal cele oferite atât de capetele încoronate, în speță Regina Maria a României, prin jurnalul ei de război, cât și cele care aparțin oamenilor politici, comandanților de mari unități, militarilor – ofițeri și subofițeri, descendenților marilor familii princiere și boierești, reprezentanților micii boierimi, reprezentanților (ofițeri și medici) misiunilor străine în România, doamnelor din înalta societate sau din clasa mijlocie, care, în calitatea lor de infirmiere în spitalele de pe front, au venit în contact cu răniții încercând să salveze cât mai multe vieți și mai ales, mărturiile și scrisorile soldaților obișnuiți și ale familiilor acestora, cei care de fapt au dus greul războiului. Prizonierii de război au fost dintre cei care au lăsat mărturii din infernul pe care l-au trăit în taberele de prizonieri din Germania, Austro-Ungaria și Bulgaria sau în taberele organizate de inamic în teritoriile ocupate din România.

Regina Maria a României, prin *Jurnalul de război și Povestea vieții mele*, a lăsat mărturii impresionante care arată, prin ochii săi grozăviile războiului și prezintă o regină curajoasă aflată de foarte multe ori în tranșeele de pe linia frontului sau în spitalele din spatele frontului, o regină care a luptat cu epidemia de tifos care decima armata romană, care a organizat sistemul sanitar de Cruce Roșie alături de doctorul Ioan Cantacuzino și care a crezut până la capăt în victoria finală a aliaților. *Jurnalul de război* al Reginei Maria face lumină și sub unele aspecte ale tratatelor diplomatice și militare, ale discuțiilor și îngrijorărilor manifestate la cel mai înalt nivel față de mersul războiului și situația de pe front.

Memoriile Reginei Maria sunt fericit completate de cele ale oamenilor politici: Alexandru Marghiloman, I. G. Duca, Vasile Cancicov, Constantin Argetoianu, Nicolae Iorga, Vasile Bianu, alături de memoriile lui Alexandru Tzigara Samurcaș care prezintă situația din Bucureștiul ocupat de germani și modul cum gestiona problemele în calitatea lui de reprezentant al Casei Regale și de prefect al Poliției Capitalei. Viața de zi cu zi în Bucureștiul ocupat a fost surprinsă și de ziaristul Constantin Bacalbașa care a relatat tabloul acestei ocupații, de la comunicatele militare care confiscă și raționalizează, la lipsurile înfiorătoare, mai ales pe timpul iernii, de la arestări și abuzuri, la atitudinea și manevrele oamenilor politici germanofili, de la comportamentul soldaților ocupanți de diferite nații până la cel al populației, mai mult sau mai puțin „vinovată” de colaboraționismul cu ocupantul. Pia Alimăneștianu, sora lui Ionel

Brătianu, care a moștenit numele mamei sale, a lăsat prin jurnalul său *Însemnări din timpul ocupației germane (1916-1918)* un tablou interesant al regimului militar de ocupație, descoperind secvențe inedite din „rezistența” Capitalei.

Mersul războiului a fost prezentat și de către generalul Alexandru Averescu în notele sale de război, din 1916-1918, din punctul de vedere al militarului de carieră și de comandant al Armatei a II-a.

Descendenții marilor familii princiere și boierești, care s-au confruntat direct cu ocupantul german în București sau aflându-se în Moldova liberă au încercat să organizeze rezistența armată, să sprijine eforturile de ajutorare a soldaților și ofițerilor români pe front și încercările suveranei României de a face binele atât de necesar, sunt dintre cei care au așternut pe hârtie trăirile lor în fața neputinței de a face față greutăților de tot felul provocate de război și morții. Au lăsat posterității impresiile lor despre Marele Război: Nadeje Știrbei, Ana Greceanu, generalul Radu Rosetti, Ioan Constantin Filitti.

De exemplu, Nadeje Știrbei notează în jurnalul său toate momentele importante din perioada anilor 1916-1918, ea aflându-se în preajma familiei regale, a prim-ministrului Ionel Brătianu - cumnatul ei și a generalului Henri Berthelot. Vorbește despre moartea principelui Mircea și plecarea din București a suveranilor, dar și a ei și a soțului său Barbu Știrbei, despre bombardarea și ocuparea Bucureștiului de către nemți, despre distrugerile și lipsurile provocate de război, despre iminenta părăsire a țării și plecarea în Rusia, în urma posibilității de a pierde și Moldova. Jurnalul prințesei Nadeje Știrbei se încheie cu consemnarea mării bucurii a câștigării războiului:

„[...] îți mulțumesc Doamne pentru această clipă sublimă, ce bine este să trăiești pentru a simți această beție divină, frumosul nostru ideal împlinit. Războiul acesta îngrozitor se termină cu un succes permanent, îmi vine să-i îmbrățișez pe toți cei în ai căror ochi văd strălucind această scânteie pe care o văd scăpărând în ai mei ... [...]”¹.

Diplomații și militarii străini prezenți în România sau rude ale acestora au așternut pe hârtie impresiile lor despre război, despre români și țara unde își

¹ Nadeja Știrbey, *Jurnal de prințesă (1916-1919)*, Editura Asociația Istoria Artei, 2014, p. 31. Toate citatele din cuprinsul articolului reproduc ortografia și punctuația textelor originale.

desfășurau misiunea, ca de exemplu contele de Saint Aulaire, generalul Henri Berthelot, Yvonne Blondel.

Membrii misiunilor militare străine au lăsat de asemenea mărturii complete, interesante și emoționante din timpul luptelor, al pregătirii acestora și mai ales, despre ceea ce a însemnat munca de salvare de vieți în spitalele de pe front sau din spatele acestuia, lupta cu epidemiile, gripa recurentă, lipsurile de tot felul (medicamente, instrumental, anestezic, hrană, combustibil etc.)

Marcel Fontaine (1888-1973), căpitan în cadrul Misiunii Militare (1916-1918) trimise de Franța în România la solicitarea guvernului condus de Ionel Brătianu, a fost unul dintre cei care au lăsat posterității neprețuite mărturii despre Marele Război. Căpitanul Marcel Fontaine a contribuit la refacerea armatei române, pe frontul românesc dezvoltând o anume afinitate pentru camarazii împreună cu care trebuia să lupte, precum și pentru țărani alături de care trăia. A fost martorul mizeriei în care trăiau cei refugiați în Moldova suprapopulată și înfometată, plină de trupe rusești. Misiunea lui principală a fost aceea de a le împărtăși soldaților români din experiența dobândită în tranșeele de pe frontul de Vest, chiar dacă aceștia nu erau chiar plini de entuziasm:

„Poate că mișcărilor pe care le pretind de la ei, executate mai târziu instinctiv pe câmpul de luptă, vor salva viața unora dintre ei care, fără îndoială, în clipa asta, în stil românesc, trebuie că mă dau dracului”².

Situația de pe frontul românesc era deosebit de grea și exista o ruptură – pe care Marcel Fontaine o surprinde în jurnalul său de front – între trupă și ofițerii români, observând printre altele că, serbările, banchetele și petrecerile ocupau un loc important în procesul de refacere a forțelor militare române. Ceea ce l-a frapat cel mai mult pe Marcel Fontaine, a fost tăcerea soldatului român.

„Dacă intru la orice oră a zilei în orice casă unde se află doi, zece sau douăzeci de soldați, nu aud nici un glas. Toată lumea tace. Să fie oare așa temperamentul românesc? Sau doar urmarea înfrângerii, a mizeriei, a despărțirii lungi și totale de familia rămasă în țara invadată, cu care nu se poate corespunda pentru că serviciul poștal este aproape inexistent și, în plus, cei mai

² Marcel Fontaine, *Jurnal de război. Misiune în România (noiembrie 1916 - aprilie 1918)*, Traducere de Mirela Ghițescu, Cuvânt înainte de Alain Legoux, Introducere de Daniel Cain, București, Editura Humanitas, 2016, p. 16.

mulți nu știu să scrie? Da, se prea poate ca această tăcere să se datoreze mai ales întreruperii oricărei comunicări cu cei dragi. Fiindcă mulți dintre bărbații aflați aici, mobilizați încă înainte de război, nici măcar nu știu dacă ai lor au rămas în partea germană, sau dacă, părăsindu-și casa, grădina și pământul roditor, fugind de invazie prin câmpiile înzăpezite, lipsiți de orice, nu sunt cumva pe cale să moară încet de foame, de mizerie, de frig sau de boală într-o cocioabă fără foc și fără ferestre”³.

Jurnalul căpitanului Marcel Fontaine prezintă o lume a celor mulți și anonimi de pe front, cu greutatea, nevoi, monotonia și lunga așteptare a celor prinși în iureșul războiului, dar și ororile acestei conflagrații căreia i-au căzut victime oameni obișnuiți, oameni care au crezut într-un ideal și care au scris cu sângele lor istorie.

Inedite mărturii, de această dată din spatele frontului, a lăsat doctorul american J. Breckinridge Bayne. Bayne a ajuns în București la 7 noiembrie 1916, când deja frontul se afla în mișcare, fiind spart de Puterile Centrale. A doua zi cum au ajuns, medicii anglo-saxoni au și început să opereze, fiindu-le repartizat Pavilionul 1 al Spitalului Militar „Regina Elisabeta“, care a fost vizitat și de către Regina Maria. La sfârșitul lunii, contraofensiva de pe Neajlov eșuând, armata română se afla în plină retragere, trecând și prin Capitală în drum spre Moldova. În jurnalul său, Bayne își aduce aminte de amploarea evenimentelor, de zgomotul artileriei, claxoanele camioanelor, bocancii militarilor. Fiindu-i oferită posibilitatea de a se urca în trenul care-i ducea pe colegii săi britanici spre Iași, Bayne, în mod eroic, a refuzat și a profitat de calitatea sa de (încă) cetățean al unui stat neutru, rămânând în București pentru a-și îngriji pacienții care, altfel, ar fi fost supuși unei morți sigure.

Bayne confirmă imaginea unei ocupații germane dure, de la rechizițiile masive de animale, cereale, petrol, până la aventura moaștelor Sfântului Dimitrie, furat de bulgari de la Mitropolie, dar întoarse din drum la Giurgiu de aliații nemți, din ordinul feldmareșalului Mackensen. Unul dintre militarii români îngrijiți de Bayne oferă o descriere relevantă a personalității și profesionalismului acestuia:

„Un om înalt și puternic, frumos și elegant, simpatic, plin de viață și bunătate. Nu știa altă limbă decât a țării sale. Îl vedeam stând în sala de operație, uneori până la miezul nopții, încins și transpirat, muncind din greu,

³ *Ibidem*, p. 18.

fără încetare, fiindcă răniții erau duși în număr tot mai mare și pe mulți i-a întors din pragul morții. Cât de mulți din ostașii noștri, sfârtecați în luptă, au rămas în viață datorită lui! (...) Mulți răniți îl rugau și chiar insistau să le amputeze brațul sau piciorul, ca să nu mai sufere, dar el a făcut puține amputări, încercând pe cât posibil să vindece, nu să mutileze”⁴.

Situația lui Bayne s-a schimbat în aprilie 1917, când Statele Unite au declarat război Germaniei. Nemaifiind cetățean neutru, ci dușman al regimului de ocupație din România, germanii nu l-au internat în vreun lagăr, ci i-au dat posibilitatea în continuare să îngrijească bolnavii și populația din Muntenia atinsă de epidemia de tifos, de care el însuși s-a îmbolnăvit, reușind însă să scape cu viață.

În iunie 1918 doctorul J. Breckinridge Bayne s-a întors la New York, unde a debarcat la 14 august 1918, punându-se la dispoziția autorităților militare americane care își intensificau pregătirile pentru a interveni în Europa. Chirurgul Bayne s-a întors în România în 1918, făcând parte din Comisia Crucii Roșii Americane, unde și-a continuat activitatea caritabilă cu o extraordinară vervă. A stabilit baza spitalului său mobil în județul Dâmbovița, în comuna Voinești, de unde putea acorda îngrijiri în 42 de sate din jur. A oferit proteze pentru mutilații de război, mese calde pentru populația înfometată (2.800 de mese zilnic, după cum a notat el), medicamente, îngrijire de specialitate, toate gratuite, stârnind admirația tuturor celor cu care a intrat în contact. Pentru întreaga sa activitate a fost recompensat de statul român cu „Crucea Regina Maria Clasa I”. La sfârșitul verii anului 1919, Bayne a plecat spre casă și nu avea să mai revină în niciodată România.

Reprezentanții micii boierimi, care au fost prezenți în prima linie, sunt dintre cei ale căror mărturii și scrisori din război răzbat peste timp. Gheorghe Poenaru-Bordea a fost primul ofițer român căzut în Marele Război atunci când armata română a trecut în Transilvania, care a absolvit, în 1894, Școala de Ofițeri de Infanterie și Cavalerie din București. În 1904 avea grad de căpitan, iar la 1/14 august 1916 era locotenent colonel. La momentul morții se afla în fruntea soldaților din Regimentul 30 Dorobanți „Muscel”, al cărui comandant

⁴ Ernest H. Latham, Jr., *Un destin ciudat. J. Breckinridge Bayne. Un doctor american pe frontul românesc 1916-1918*, ediția a II-a, în românește de Ioana Ieronim, Ediție bilingvă engleză-română Edit. Vreamea, București, 2017, p. 79-80

secund era, în acțiunea de neutralizare a pichetului de la punctul de vamă austro-ungară Giuvala, de pe șoseaua Câmpulung-Brașov⁵.

Nicolae Brăiloiu – purtător al unui ilustru nume boieresc din Oltenia – a fost erou, căzând în prima lună de război. Era foarte tânăr, nu avea decât 23 de ani și era deja licențiat în Litere, doctor în Drept și avocat. A plecat pe front ca sublocotenent în rezervă al Regimentului 10 Artilerie (Obuziere) din București, unde a ajuns mai întâi la ofensiva de pe Dunăre, de la Flămânda, împotriva trupelor germano-bulgaro-otomane comandate de feldmareșalul August von Mackensen, și apoi în Transilvania. Din această parte a frontului, sublocotenentul Nicolae Brăiloiu i-a scris tatălui său:

„Dragă Papa, plec chiar acum la Brașov cu regimentul. Sunt șef de secție la bateria a 5-a. Ofițeri buni sunt doi. Primim flori și ovații; oamenii entuziaști, soldații plini de avânt. Vă sărut pe toți din inimă și sănătate și cu bine”⁶.

Cu numai câteva zile înainte de a cădea la datorie, la 20 septembrie 1916, Nicolae Brăiloiu i-a scris mătusei sale Hélène:

„Dragă Tante Hélène,

Sunt în măsură de a-ți da mai multe nuvele, având norocul ca locotenentul Orleanu să meargă la București. Azi sosim de la Flămânda, unde plecasem, după cum ți-am spus, sâmbătă. Duminică am avut de suportat o luptă grozavă cu avioanele. Au fost mulți răniți, căci era armată multă. La noi a fost rănit, între alții, maiorul Predescu. A doua zi, ajunși la podul peste Dunăre, am avut norocul și plăcerea să întâlnesc pe Jean Filipescu. Nu-ți poți închipui bucuria noastră. Mi-a spus că o duce bine. În lupta cu avioanele, calul său a fost ucis. Noroc că el era destul de departe de cal în momentul acela. Să vezi cât de grandios era să privești la trecerea trupelor pe pod și ce splendid găsesc seara, mai ales spectacolul incendiului ce se întinsese în Bulgaria cât vedeai cu ochii. Luni, regimentul nostru a avut de dus o luptă foarte grea cu niște monitoare austriece care aveau o artilerie superioară celei a noastră și care voiau să scufunde podul. Curgeau proiectilele în jurul nostru de te înspăimânta. La noi în baterie au fost răniți doi soldați și șapte cai au fost uciși. În regiment

⁵ Filip-Lucian Iorga, *Un cântec de lebedă. Vlăstare boierești în Primul Război Mondial*, Edit. Corint, 2017, p. 18 - 20

⁶ *Ibidem*, p. 91-92

s-au făcut pagube mari. Sublocotenentul Manoliu a fost ucis pe loc. Fiul Domnului Cantacuzino, savantul (doctorul Ioan Cantacuzino), e rănit, iar un alt ofițer, locotenentul Popovici, cu ochiul scos. Impresia era teribilă, mai ales că a trebuit să stea în frig o noapte întreagă. În fine, am reușit să alungăm monitoarele, așa că podul a rămas neatins. De dimineață azi am văzut, la plecarea noastră, pe Jean Filipescu, care trecuse în Bulgaria și care se reîntorcea cu regimentul la Puieni. Vei ști că ne reîntoarcem, căci demonstrația care s-a făcut a reușit. Turtucaia a fost reluată de trupele din Dobrogea. Vom sta aici câteva zile, căci suntem nedormiți și cam turtiți după o noapte de nesomn, petrecută în ploaie. Dragă Tante Hélène, te rog foarte mult să nu spui la cineva străin detaliile ce-ți dau, căci mi-ar face rău. Dacă ai ocazia vreodată, trimete și lui Papa știrile astea. Din campanie voi aduce unele mici suveniruri din Transilvania, schije de bombe de avioane și de tun.

Te sărut, dragă Tante Hélène, de mii de ori, precum și celelalte.

Nepotul Dumitale, Nicu

P.S.: Dacă vrei, scrie-mi. Dacă nu poți imediat, vei ști că locotenentul Orleanu are adresa: str. Cobălcescu, nr. 49⁷.

După această scrisoare, la scurt timp, tânărul Nicolae Brăiloiu murea la Teliu, în apropiere de Brașov. Superiorii și camarazii lui au scris familiei, anunțându-le pierderea fiului. Căpitanul Constantin Haralamb, comandantul bateriei a 5-a din Regimentul 10 Artilerie, superiorul lui Brăiloiu, în scrisoarea oficială își arata admirația și respectul pentru jertfa tânărului sublocotenent:

„Împrejurările în care și-a dat sfârșitul îl ridică deasupra noastră a tuturor, căci chiar în clipa morții a îmbărbătat trupa, strigând din toată inima: «Ura, Trăiască România Mare!». Aceste cuvinte ne-au impresionat adânc, căci Nicolae Brăiloiu ne-a dovedit pe deplin că a fost un erou.

Pierderea lui și a celorlalți camarazi ai noștri ne-a umplut sufletul de durere și am jurat să-i răzbunăm!!!

Din partea bateriei a V-a, care s-a distins în luptele de la Flămânda și Brașov, vă rugăm să primiți admirațiunea și respectul ce se cuvin unor părinți cu asemenea fiu.

Căpitanul Haralamb Constantin, Reg. 10 Artilerie, Divizia 21⁸.

⁷ *Ibidem*, p. 92-94

⁸ *Ibidem*, p. 96.

În schimb, scrisoarea furierului Vasile Damian are un ton foarte stăpânit, dar își arată disponibilitatea de a oferi detalii despre locul în care Brăiloiu a fost înmormântat:

„Onorată Familie,

Prin aceasta vă fac cunoscut o tristă veste, și anume: Fiul Dumneavoastră, Domnul Sublocotenent Brăiloiu Nicolae, din Regimentul 10 Artilerie, a fost omorât pe câmpul de luptă, în ziua de 25 septembrie, și l-am înmormântat noi. Orice informație vă pot da numai personal sau după terminarea campaniei.

După considerație,

Brigadier furier Damian Vasile, Regimentul 3 Obuziere, Bateria 6-a, Divizionul 2, Corp 3 Armată. Poșta de război”⁹.

Abia în 8 ianuarie 1922, familia va organiza ceremonia de reînhumare a rămășițelor pământești ale lui Nicolae Brăiloiu, aduse de la Teliu în cavoul familiei de la Cimitirul Sineasca din Craiova. În 1925, Nicu Brăiloiu va primi, post-mortem, Crucea Comemorativă a războiului 1916-1918, cu baretele „Ardeal”¹⁰.

Un alt reprezentant al micii boierimi prezent pe frontul Primului Război Mondial a fost Grigore Romalo, fiu al doctorului Eduard A. Romalo (1859-1930), doctor în medicină la Paris și medic al Curții Regale, începând cu anul 1897. În timpul Primului Război Mondial, Grigore Romalo a un jurnal scris de mână, în limba franceză și cu câteva paragrafe și cuvinte disperate în limbile română și germană. Carnetele conțin și desene în creion făcute de Grigore Romalo, care a mai alcătuit și un album cu fotografii de pe front. Aflându-se în prima linie a frontului a surprins starea de spirit a sa și a camarazilor săi, notând la 29 decembrie 1916, în timpul retragerii prin Sinaia, Comarnic, Câmpina, Băicoi, Buzău, Râmnicu-Sărat, Focșani, Tecuci, Bârlad, Bacău, Valea Mare, Chișcani, Roman, Hândrești:

„Doamne, cât e de îngrozitoare retragerea, și cât de oribil e spectacolul unei armate învinse. [...] Cine n-a văzut un soldat rătăcit de unitatea lui sau rănitul și bolnavul evacuați pe jos, din cauza lipsei mijloacelor de transport, mergând sute de kilometri pe jos, nemâncăți, fără să aibă un acoperiș

⁹ *Ibidem*, p. 98.

¹⁰ *Ibidem*, p. 101.

deasupra capului noaptea, de multe ori îmbrăcați în zdrențe, pe frigul acestui început de iarnă, nu știe câtă durere poate suporta un om, nu știe ce poate face suferința fizică și morală dintr-un corp omenesc”¹¹.

După câteva luni de lupte de uzură, Romalo a luat parte la luptele de la Mărăști. Pentru „curajul și elanul excepțional” cu care a condus, la 11 iulie 1917, atacul asupra redutei 114, a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”.

„Atacăm la ora 4 dimineata – nota Grigore Romalo în jurnalul său de front – rachetele luminează în permanență, tunurile și grenadele pe care nemții încep să le arunce spre noi fac un zgomot infernal. Prima mea impresie este că aceste lumini strălucind de peste tot și acest zgomot nu mai au nimic pământean în ele... o adevărată noapte a lui Dante. Nu mai gândim, acționăm mecanic printr-o voință pe care am acumulat-o înainte: nimic nu mai contează, trebuie să mergem înainte orice o fi și orice ai simți”¹².

Nicolae Miculescu (1873-1946), descendent al uneia dintre cele mai vechi familii boierești din Moldova, și Radu R. Rosetti au fost de asemenea prezenți pe front în luptele de la Mărășești și Răzoare din 6/19 august 1917.

Doamnele din înalta societate românească sau doar reprezentante ale clasei de mijloc, care în timpul Marelui Război au ales să se implice, în calitate de infirmiere, în lupta comună pentru salvarea de vieți în spitalele de campanie și să se lupte cu greutatea de tot felul pentru a alina suferințele soldaților răniți au lăsat și ele, emoționante descrieri ale perioadei petrecute în spitale la căpătâiul celor suferinzi.

Un jurnal de război inedit și emoționant este acela al Margaritei Niculescu (viitoarea soție a lui Mircea Vulcănescu, pe atunci în vârstă de 19 ani) în paginile cărui consemna faptul că, lucrând într-un spital, stătea de vorbă cu răniții, îi îngrijea și le asculta păsurile. De exemplu, la 18 noiembrie 1916, a primit o scrisoare de la unul din răniți, Radu Mihalache. Acesta îi spusese că a mai fost lăsat șase zile acasă, după cele șase cari i-au fost îngăduite la ieșirea din spital:

¹¹ Grigore Romalo, *Carnete de război (1916-1917)*, Edit. Corint, Traducere din franceză de Lia Decei, Text îngrijit, prefață, notă asupra ediției și încheiere de Dan Romalo, 2017, p. 76

¹² *Ibidem*, p. 77.

„Mă gândesc la el – scria Margarita Niculescu – douăzeci și unu de ani avea numai și era sergent. Mi-a spus că intrase voluntar în armată fiindcă-i plăcea mult de tot să se vadă militar. Îl văd, parcă, dinaintea mea: fața arsă de soare, de o blândeță negrăită, era luminată de ochii în cari se oglindea sufletul lui, limpede, bun și simplu, cum rareori poate fi un suflet omenesc. (...) «Dumneata ai plâns vreodată, Radule? Nu, domnișoară, n-am plâns... numai odată, când s-a sunat mobilizarea, eram acasă și toți plâneau în jurul meu; eu m-am ținut, m-am ținut, dar când am văzut pe mama că așa, se repede deodată la mine, atunci mi-au dat și mie lacrimile și n-am mai putut să-mi țin plânsul». Și era așa înduioșător să-l ascuți pe Radu Mihalache! Câteodată, îl întrebam: «Ai vrea să ieși din spital, Radu Mihalache?» «Aș vrea, domnișoară» «Și unde să te duci?» «Întâiu, pe-acasă, câteva zile, și-apoi, pe front, pe câmpul de luptă, că toți sunt acolo și nu-ți vine să stai acasă pe vremuri de-astea, mie-mi place să fiu pe câmpul de luptă». Dumnezeu să fie cu el și să-l ajute, căci bun și nobil îi e sufletul”¹³.

Margarita Niculescu încredea în jurnalul ei amintirile ei, vorbind cu drag despre oamenii pe care i-a cunoscut, cei mai mulți țărani din toate colțurile țării – Dâmbovița, Tutova, Vlașca, Teleorman, Mehedinți și despre care ea spunea că aveau lucruri multe și frumoase de spus, aveau un suflet frumos, erau deștepți, domoli, viteji și vioi. „Erau tineri, veseli, încrezători – nota tânăra Margarita Niculescu – în viață și în viitor. Unul cânta din fluiet: Gurgu Niculae. Altul scotea din caval cântecele cele mai grele, cu toate că nu putea să se slujească decât de o mână, căci cealaltă fusese rănită. Îl chema Paraschiv Dumitru, era vesel și deștept. Din gură cânta sergentul Nică Berbec. Știa cântece așa frumoase, și așa de bine le zicea! (...) Și sergentul Berbec, dacă vedea cum îmi plăcea să stau de vorbă cu el, se mira întotdeauna:

„Domnișoară Mărgărita, ca dumneavoastră n-am mai văzut pe altcineva să se apropie așa de mult de sufletul nostru, să ne vorbească de ale noastre, să fie așa de bună. Dumneavoastră sunteți ca o soră cu noi, ne îngrijiți chiar mai bine decât o soră, și ce să ascultați de la un țărănoi din fundul munților cum sunt eu? Aș vrea să știu să vă spun mulțumirea mea cu alte

¹³ Margarita Ioana Vulcanescu, *Pagini inedite de jurnal din timpul Primului Război Mondial*, în <http://www.cuvantul-ortodox.ro/margarita-ioana-vulcanescu-pagini-inedite-de-jurnal-din-timpul-primului-razboi-mondial/> accesat la data de 15 decembrie 2017.

cuvinte, nu așa”¹⁴. Și Margarita Niculescu continua: „Văd, dinaintea mea, pe veselul Ion Lazăr și pe Sandu Drăghici, care-și povestea isprăvile, și pe Dumitru Marin, care ne făcea să râdem, pe Pricop, moldoveanul care multe știa despre Dumnezeu și despre toate cele sfinte (...) și pe Tache Dumitru din Călărași, rănit greu de obuz, dar așa de răbdător și de bun, că niciodată nu scosese un oftat de durere, măcar. (...)”¹⁵.

O altă reprezentantă a doamnelor, care s-a aflat aproape de răniți pe front, a fost Arabella Yarka. Tânăra Arabella, vedetă a serilor bucureștene, prietenă cu toate doamnele în vogă, figură marcantă înaintea războiului a high-life-ului „Micului Paris” a surprins odată cu începutul războiului, prin dorința de a-și urma soțul (Carol Davila, nepotul celebrului doctor și farmacist cu același nume și fiul dramaturgului Alexandru Davila) pe front și dăruirea cu care a ajutat spitalele de campanie de pe frontul Moldovei.

În memoriile sale din timpul războiului intitulate *De pe o zi pe alta. Carnet intim 1913-1918*, Arabella Yarka vorbește despre începutul Marelui Război și dezastruoasa înfrângere a Armatei Române de la Turtucaia:

„Turtucaia a căzut și suntem foarte îngrijorați. 12000 de prizonieri români! Se spune că bulgăroaicele scot cu furculița ochii răniților noștri și aruncă de la ferestre apă clocotită peste soldații români. O, stirpe nenorocită! Dar îi vom cotonogi, îi vom înfrânge până la urmă! Și va fi vai de ei în ziua aceea!”¹⁶.

Și Arabella Yarka se dedica soldaților români răniți, iar atitudinea și mulțumirile lor reprezentau o sursă de energie pentru tinerele infirmiere, pentru că se apropia nu de niște oameni care sufereau și aveau nevoie de îngrijiri și nu de un sistem politic instituțional.

„Mă îmbărbătează – nota Arabella Yarka – privirile pline de recunoștință ale răniților, cărora li s-a explicat că *marile doamne* vin să-i îngrijească dintr-un simț al datoriei, din dăruire pentru ei și pentru patrie. Asta

¹⁴ *Ibidem*

¹⁵ *Ibidem*

¹⁶ Arabella Yarka, *De pe o zi pe alta. Carnet intim 1913-1918*, Prefață de Mihai Dim. Sturdza, traducere de Denisa Toma, București, Edit. Compania, 2010, p. 96.

pare oarecum ieșit din comun – chiar de neînțeles – pentru cei mai mulți, ființe primitive, care au însă intuiția că acel zel caritabil merită respect¹⁷.

Dintre toate mărturiile despre ceea ce a însemnat în viața oamenilor de acum o sută de ani Primul Război Mondial, cele mai emoționante sunt scrisorile soldaților către familiile lor și ale celor de acasă, către cei plecați pe front.

În marea lor majoritate, personajele (soldați, mame, soții, copii, frați, surori) din aceste scrisori povestesc despre lumea crudă care îi înconjoară, despre teama de a nu-i mai vedea pe cei dragi, despre locul și rolul lor în acest malaxor care era războiul, despre speranțe și dezamăgiri și mai puțin despre frica de moarte. Din aceste scrisori reiese adevărata condiție a soldatului român din Marele Război, modul cum era privit și înțeles de către cei mai mulți dintre ei, despre acceptare, resemnare și totodată încrederea că tot acest sacrificiu nu va fi în zadar.

Scrisorile de pe front, sau mai bine spus, memoria celor care au cunoscut atât de intim războiul aduc în fața noastră oameni interesați în primul rând de viața celor dragi, de problemele de acasă: dacă pământul a fost semănat, dacă vitele au destulă mâncare, dacă familia o duce bine, este sănătoasă, cum se descurcă cu banii și cât de mult le lipsesc cei dragi, în condițiile date. La rândul lor, cei de acasă scriau de cele mai multe ori cu speranța că vor primi un răspuns, răspuns care ajungea foarte greu sau nu venea deloc, ceea ce făcea ca familia să se găsească într-o permanentă stare de îngrijorare, suferință și neputință de a afla vești despre cei plecați pe front. Războiul celor de acasă a fost, de cele mai multe ori, la fel de greu de dus ca și al celor de pe front, un lung șir de zile de așteptare a unei vești bune, a unui semn că tatăl, soțul, copilul, fratele sunt în viață și sănătoși și că se vor întoarce curând în sânul familiei.

Ca un studiu de caz, ne vom referi la câteva scrisori de pe front și ale celor de acasă oferite cu amabilitate de către colecționarii Valentin și Raluca Partenie și Daniel Mladin.

Astfel, la data de 4 septembrie 1916, sora Elena (alintată Lenuța) îi scria fratelui său Valentin aflat pe front:

„Scumpul meu frățior,

¹⁷ Cf. Alin Ciupală, *Bătălia lor. Femeile din România în Primul Război Mondial*, Edit. Polirom, 2017, p. 128.

Ți-am scris mereu în ultimul timp și nu am primit nici un răspuns dela tine. Cred că nu ești tu de vină dragul meu. Nu am primit nimic și nici colegele mele nu știu nici de soții lor de pe front. Dragă, nu știu cum vei fi scăpat și pe unde te voi fi găsim acum și poți să-ți închipui și tu în ce fierbere ne găsim atât eu cât și mama. Cel puțin dacă ne-ar fi putut scrie Florica am fi aflat ceva despre tine, dar corespondența cu Moldova este oprită deocamdată așa că nu putem avea nici o veste de nicăieri. Ne mângâiem cu speranța că poate ești bine, sănătos și ne vom revedea curând. Tocmai când trebuia (...) să vii să ne vedem, s-a întâmplat nenorocirea aceasta cu luptele mari... Acum cel puțin să fi sănătos și va trece și asta. Timpul la noi s-a răcit și ne gândim dacă ai pulover gros pe tine. Ai grijă și apără-te de răceală, mai ales că trebuie să fi foarte slăbit cu grijile și zbciumul ce-l duci. Nu știu ce se va fi făcut biata Nemester (...). Era așa de singură și trebuie să fi îndurat niște spaime grozave. (...) Dragul meu Valentin, dacă ai posibilitate scrie-ne drăguțele măcar două cuvinte să ne putem liniști. Mama e aproape bolnavă de grija și de dorul tău. Închei cu speranța că vom afla de tine cât de curând. Eu îți voi scrie mereu.

Mii de sărutări și îmbrățișări de la Mama și surioara ta, Lenuța¹⁸.

O altă scrisoare, nedată însă, pornea din partea lui Lilly D. Wechsler către soțul său Daniel Wechsler, soldat t.r., din Compania de Mitraliere Regimentul 1 Cetate, Brigada 7-a Mixtă:

„Scumpul meu Dani! Ieri am primit 2 c.p. și scrisoarea ta cu adevărată. Mă bucur că ești sănătos și îți doresc din tote inima și de aci înainte tot bine! Eu am fost la mama, slavă D-lui este mai bine; acum însă nu-i merge bine lui Matei săracu nu dorme noapți întregi. Dar să sperăm că să va face bine în curând. Am primit zilele astea o scrisoare de la D-nul Sebrager, îmi scrie că de orece Stavll e în serviciu și nu pote însoți lucrurile e de părere cu Dr. H. împreună că să ne trimeată lucrurile cu o căruță, dacă va găsi, și nu va costa cu mult mai scump de cât cu trenul; am să-i răspund să mi le trimeată. Ce zici? Stavll asemenea mi-a scris de la banca D-lui Grigorescu. Mi-a copiat scrisoarea D-lui G. către tine. Eu sunt mai modestă, vino tu sănătos și cu bine! Au adăugat vro câteva rânduri... De ar da bunul D-zeu să fim iarăș împreună cât de curând! (...) Locotenent Rădulescu e prizonier la germani. Guriță e bine, pe M-me R. nu a întâlnit-o încă. Tu ce mai faci, dragul meu? Cum îți merge? Scrie-mi cum trăiești; vrei să-ți trimet ceva de amâncări? Editta e bolnavă de gât de vro câteva zile, și are pe corp ca pojaru, să sperăm că nu va fi nimic grav. ... Ne e

¹⁸ Scrisoare din colecția Valentin și Raluca Partenie.

tare dor de tine. Scrie-mi mai des. Te sărutăm de mii de ori, și îți dorim sănătate și tot bine, ai tăi care te doresc. Lilly Margareta și Alexandru”¹⁹.

Așadar, soția Lilly îi scria soțului despre membrii familiei dintre care unii erau bine din punctul de vedere al sănătății, în timp ce alții aveau unele probleme, știri legate de mutare (transportul lucrurilor), despre faptul că unul dintre cunoscuți, locotenentul Rădulescu era prizonier la nemți, dar și că ar dori să-i trimită un pachet cu mâncare. Tânăra soție își încheia scrisoarea așa cum era și firesc, cu dorința de a primi mai des scrisori și de a-l avea cât mai repede acasă.

A doua scrisoare adresată lui Dani, de către soția sa Lilly, arată lipsurile cu care se confrunta, adică faptul că nu avea banii necesari traiului:

„Dragă Dani! Află de la noi că suntem cu toți bine sănătoși și îți dorim și ție sănătate! Numai cu banii o ducem cam prost, că merg spre sfârșite. De la familia Luptătorilor nu mi s-a dat nimica, și de la Fabrika Lackblau unde am fost astăzi iară, nu vrea să-m dea mai mult, pentru că nu sunt obligați să dea de cât la ai care au fost mai mult de cât 2 ani în fabrică, și cum tu n-ai lucrat la ei de cât 5 luni nu vrea să-mi dea, dar mi-a spus directorul astăzi că te-a cerut, și Direcția Munițiilor ia promis că o să aducă înapoi de pe front pe toți mecanici și specialiști de la mașinile lor. Să dea Dumnezeu să vii și tu sănătos și să muncești în fabrică să câștigi și tu ceva parale că tare e rău cu lipsa. Complimente de la toți ai noștri. Mama e bine slavă D-lui și te sărută asemenea și Margareta și Alexandru. Eu te sărut de mii de ori și îți doresc tot bine. A ta Lilly”²⁰.

La 12 februarie 1917, Smaranda îi scria soțului său Ionel aflat pe front o adevărată scrisoare de dragoste, la doar trei zile după plecarea pe front, scrisoare în care rememora clipele petrecute împreună și golul lăsat de lipsa lui.

„Ionele drag,

Ai plecat de trei zile de lângă noi și eu nu știu precis dacă nu am visat clipele petrecute împreună sub mărul din grădina casei. Păstram într-un colț de suflet imaginea unui ostaș ambițios și care pornește la război. Parcă ești un băiețuș ce nu știe ce pericole sunt, la ce primejdii se expune. Viața și

¹⁹ Scrisoare din colecția Daniel Mladin.

²⁰ *Ibidem*.

întâmplările au făcut ca această imagine să rămână închisă, drept iluzia unei primăveri. Uneori în serile cu lună plină ce au urmat îți vedeam chipul tău frumos și blând ce a plecat și am rămas singură cu fata noastră. Gabi mă întreabă de tine! E mică și frumoasă și are ochii tăi plini de iubire.

Ieri am stat în poartă și te-am strigat. Eu am încă în urechi ecoul pașilor tăi ... și atunci mi-am dat seama că sunt singură. Am urcat încet scările casei gândind că bucuriile mari sunt scurte. În casă Gabi mă aștepta, se juca pe podea cu păpușa de cârpe. Ne-am culcat și ea a adormit imediat. Eu nu puteam dormi. Fericirea clipelor de lângă tine era umbrită de melancolia că nu ești cu noi. Nu știu când am adormit, dimineața m-am trezit și am fost tristă toată ziua gândindu-mă dacă ești bine și sănătos.

Te sărută mult de tot, Smaranda ta²¹.

Pentru că războiul era un lucru îngrozitor, care aducea foarte multă suferință și disperare atât în viața a celor de pe front, cât și în viețile celor rămași acasă, în unele cazuri, dragostea, căldura și siguranța familiei au fost împărtășite soldaților și ofițerilor aflați departe de ai lor, de către familii generoase, care s-au oferit să-i îngrijească și să le asigure traiul zilnic până la refacerea totală și revenirea printre cei dragi.

O astfel de familie a fost și familia Matiaș (Matyas) din Zalău, care a oferit adăpost unor ofițeri și soldați spre sfârșitul războiului. Astfel, răsfoind jurnalul familiei Matiaș, se pot citi însemnările pline de recunoștință și păreri de rău la despărțire lăsate de doi ofițeri și un subofițer, care s-au bucurat de ospitalitatea acestei familii:

„În amintirea zilelor petrecute împreună - în Zalău
Sublocotenent A. Ciura, Reg. Suceava N.16”
„Familiei Matyas
Nu-i cântec câte vorbe sunt!

Fără a face uz de parade în vorbă – țin să mulțumesc călduros pentru dragălaşenia și amabilitatea cu care m-ați primit în mijlocul Dvs. Nimic nu mi-a lipsit. Am fost ca la mine acasă. Aceste clipe le închin cu drag aducerilor aminte. Până târziu apoi ... până în negura vecilor le va acoperii în voalul uitării ... îmi vor fi o icoană sfântă din viață și în orice împrejurare aceste amintiri vor luci adesea ori ca un vis de amintire printre anii trecători. Regret

²¹ Scrisoare din colecția Valentin și Raluca Partenie.

că împrejurările ne ordonă despărțirea așa de curând. Nu știu dacă ne vom mai revedea.

Ca semn de mulțumire însă îmi las „Zălog” recunoștința.

Și acum a sunat gornistul de plecare.

Vă las din partea mea o caldă salutare.

Atâta pot să spun.

În amintirea vremii

Trăite în comun,

Toate fericirile,

Locotent A. Ciura, Reg. Suceava N. 16, Zalău 18.2.1919²²

„Familiei Matiaș

În amintirea vremurilor orânduite de toate forțele omenești, ce m-a făcut și pe mine să mă ascund în locurile frumoase și pitorești a ținutului Zalău, departe de Țară - totuși în sânul unei familii oneste și binevoitoare, ce m-a făcut să-mi alin multe din gândurile îndurerate.

Închin cu drag aceste puține rânduri și neuitată îmi va fi recunoștința celor care ne-au dat ospitalitatea benevolă atât de cordial.

Locotent Mihail Gheorghiu, Reg. Suceava N.16, Zalău 18.2.1919²³.

„Cerule se'ntunecă, căci nori negrii înaintează cu iuțiala fulgerului, acoperind și ultimele pete albastre ce-au mai rămas, iar soarele retrăgându-și rază după rază, se ascunde mâhnit. Se pregătește ceva neașteptat!..... Toată suflarea se retrage în grupuri mai mari sau mai mici în diferitele locuințe, încep apoi a se mulțami cu soarta, păstrând totuși o amintire plăcută timpului și evenimentelor precedente. Sosește în sfârșit și vântul prevestitor, iar la un moment dat întreaga atmosferă e plină numai de fulgere și de trăsnete... A sosit furtuna!!! Dar furtuna, că numai așa se poate numi această schimbare rapidă, respectiv acest ordin de plecare, care ca și furtuna ne mișcă, ne emoționează și ne îndeamnă să ne cugetăm la trecutul vesel, părăndu-ne rău totodată că trebuie să ne despărțim de el și mai ales de aceia cari prin bunăvoința și iubirea lor față de aproape supraomenească, ne-au fost ca niște părinți. În oraș se aude cum vibrează sunetul sonor al goanelor, intonând versulurmător:

Dar să pornim, dar să pornim,

Ecoul sună lin.

²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem.*

De fapt, este un ecou frumos, dar este totodată și duios, căci mă smulge din mijlocul iubiților mei proprietari, chiar în momentul, când mă simt mai fericit. Mă răpește cum ai răpi o pradă, căci ordinul nu știe, nu știe nici chiar ecoul, cât de bine mă simțeam în mijlocul acestei familii, unde ca și acasă nu-mi lipsia nimica. Cu un cuvânt eram privit și mă credeam și eu ca un adevărat fiu al lor.

Exprim mulțămirea prin recunoștință și o călduroasă strângere de mână. Mă despart cu greu, dar a sosit ora iar clopotele sună.

Sublocotenetul Ionel N Bârsan, din (Regimentul) 17 Vânători, Zalău la 25 iulie 1919²⁴.

O altă categorie de scrisori este cea a celor trimise de către prizonierii români de război, din lagărele de prizonieri aflate pe teritoriul țării și în afara lui. Scrisorile și memoriile celor care au fost luați prizonieri de către armatele germane, austro-ungare și bulgare sunt dintre cele mai sfâșietoare, date fiind condițiile pe care au trebuit să le înfrunte în prizonierat, umilințele, lipsurile și atrocitățile.

Mărturii, amintiri, memorii scrise de cei care au avut norocul, marea șansă să-și mai revadă pământul țării, care au avut bucuria de a-și regăsi familiile, au apărut după încheierea Primului Război Mondial: *Morți de foame. Povestiri din captivitate, Lagărul Lamsdorf și Mannheim* – Emanoil Antonescu²⁵; *Din zbuciumul captivității* – maior Gheorghe Caracaș²⁶; *Memorii de război. Pirin Planina* – George Topârceanu²⁷ luat prizonier la bulgari în luptele din Dobrogea; *Zile de lazaret* – George Banea²⁸, mare mutilat de război.

La data de 26 ianuarie 1916 un oarecare domn Y. Dudak trimitea dintr-un lagăr de prizonieri din Bulgaria (după literele slave care apar pe ștampilele poștei) o scrisoare doctorului C. Păcurariu, pe vaporul „Dacia“ la Brăila prin care îi transmitea următoarele:

²⁴ Scrisoare din colecția Valentin și Raluca Partenie.

²⁵ Emanoil Antonescu, *Morți de foame - povestiri din captivitate, Lagărele Lamsdorf și Mannheim*, București, 1920, 69 pagini

²⁶ Maior Gheorghe Caracaș, *Din zbuciumul captivității*, Edit. Corint, 2016, 224 pagini

²⁷ George Topârceanu, *Memorii de război. Amintiri din luptele de la Turtucaia. Pirin Planina*, Prefața și dosar iconografic de Daniel Cain, Editura Humanitas, București, 2014, 230 pagini

²⁸ George Banea, *Zile de lazaret – Jurnal de captivitate și spital*, ediția Fundației pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1938, 312 pagini.

„Pour le prisonniers de guerre
România
Dlui. Dr. C. Păcurariu
Vaporul „Dacia” la Brăila
26.1.16

Primind cărțile și „foile” trimise venim a vă aduce cea mai mare recunoștință de mulțămită. Până azi am primit un pachet cu cărți și unul cu „foi”. Pachetul cu Calendarul „Ligei” nu au sosit numai cel cu broșuri din „Biblioteca poporului”. (...) Aceasta este a patra epistolă trimisă, eu am primit două cărți poștale din partea Domniei Voastre. Mare mulțămită vă aduc toți cetitorii lor.

Cu stimă, Y. Dudak²⁹.

Cea de-a doua scrisoare, datată 13/26 martie 1916, este adresată de Y. Dudak tot doctorului C. Păcurariu. Scrisoarea poartă și o ștampilă triunghiulară de culoare roșie, pe care apare scris „K.u.K...”. Scrisoarea suna astfel:

„Primind cu data 8/21 februarie o epistolă prin care mă înștiințați că mi-ați trimis un pachet cu jurnale și unul cu cărți, vă fac de cunoscut căci nu le-am primit. Tot deodată vă înștiințez cu durere a nu-mi mai trimite de oare ce aici nu le mai primim. Epistole am primit și din alte orașe, și din București de la Dșoara M. Bellu, că iară mi-au trimes din Galați, Iași, și din Focșani, fără ca noi să fi mai primit din luna 12/I.916 absolut nimic fără epistole. Primiți din partea noastră cea mai mare recunoștință de mulțămită. Cu stimă, Y.Dudak³⁰.”

Mărturiile și scrisorile atât ale celor aflați pe front, cât și ale celor de acasă din spatele frontului reliefează la modul cel mai concret, fără niciun fel de cosmetizare și în afara oricărui tip de propagandă toate trăirile celor implicați în acest război, ororile războiului, măsura dezastrului unei conflagrații și urmele pe care le-a lăsat în conștiința unor generații. Numai din aceste mărturii și scrisori, dimensiunea vieții de pe front și a ceea ce se întâmpla în spatele lui, cu familiile celor plecați, are o veridicitate absolută și o limpezime maximă. Doar din aceste mărturii scrise se poate vedea tragismul acelor zile de război, neputința de a

²⁹ Scrisoare din colecția Daniel Mladin.

³⁰ Scrisoare din colecția Daniel Mladin.

salva vieți și de a înțelege, mai presus de orice proiect politic sau național, că oamenii, în speță țărani care au dus greul acestui război, erau oameni mai mult preocupați de grija familiilor lor, a soțiilor și copiilor, decât să fie pregătiți pentru urgia care a urmat.

Și acest lucru a fost consemnat chiar de poetul George Topârceanu în memoriile sale de război, el fiind și prizonier în urma înfrângerii Armatei Române de la Turtucaia.

„Dar, mă gândeam: de unde să aibă ei, în sufletul lor întunecat și amar, lumina iubirii de țară, care singură ar mai putea da un înțeles suferințelor războiului și dezlănțui avântul? Pentru care scop, priceput și primit de ei cu dragă inimă, și de la cine ar fi putut ei să învețe uitarea de sine? Dar au încercat măcar acei cari au pus la cale acest război în incinta orașelor să se coboare până la ei, să-i lămurească și să-i întrebe?... Iar acum, întunecați și amărâți, trebuia să-și dea viața pentru scumpa lor patrie. Erau mai ales țărani de prin județele de câmp ale Munteniei – cei mai oropsiți dintre toți. Mă uitam la ei cu strângere de inimă. Nu se potriveau deloc cu imaginea „ostașului român“, de acum și de pe vremuri, așa cum mi-o zugrăvisese în suflet strălucitoarele defilări ale regimentelor gătite de paradă și, mai cu seamă, galeriile tragice ale istoriei noastre naționale, atât de aspră și de eroică”³¹.

În cei patru ani de război (1914 - 1918) au fost scrise o mare cantitate de memorii, jurnale de război și scrisori, determinate de faptul că, pentru marea majoritate a soldaților mobilizați războiul de poziție a însemnat lungi momente de așteptare între două atacuri.

Ori, în acele momente de așteptare ocupația soldaților, de toate naționalitățile, a fost aceea de a le scrie scrisori celor rămași acasă. Nu au rămas mai prejos nici românii, care, prin mărturiile, scrisorile și toată producția propagandistică (afișe, sloganuri, articole, pamflete) au adus în prim plan un conflict care s-a dovedit a fi unul cu totul nou, surprinzător și care continuă să îi surprindă chiar și azi pe istorici.

Ștefania DINU
Muzeul Național Cotroceni

³¹ George Topârceanu, *Amintiri din luptele de la Turtucaia. Pirin Planina (episoduri tragice și comice din captivitate). Memorii de război*, Prefață și dosar iconografic de Daniel Cain, București, Humanitas, 2014, p 21.